

1. F. Salghetti-Drioli, Studija narodnih nošnji, Kabinet grafike HAZU, Zagreb

I. F. Salghetti-Drioli, Study of folk costumes, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

Ivo Petricioli

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
Filozofski fakultet u Zadru (red. prof. u mirovini)

Tragom jedne slike F. Salghetti-Driolija s folklornim sadržajem

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper
predan 29. 5. 1998.

U Kabinetu grafike HAZU čuva se vrijedan ali gotovo nepoznat fundus crteža zadarskog slikara iz prošlog stoljeća Franje (Francesco) Salghetti-Driolija,¹ što ga je slikar oporučno zavještao tadašnjoj Jugoslavenskoj akademiji, a njegov sin, kao izvršitelj oporuke dostavio.² Taj fundus obuhvaća album sa studijama pojedinih slikarskih kompozicija raznog sadržaja i detalja narodne nošnje iz zadarskog zaleđa, te 24 bilježnice s tekstovima i crtežima. Neki su crteži datirani, ali nema redoslijeda, pa se u pojedinoj bilježnici susreću crteži nastali u različito vrijeme. Sadržajem su također različiti: od putnih bilježaka (crteža arhitektonskih objekata, fresaka, skulpture) za vrijeme boravka u Italiji od 1830. do 1840. god. do studija povijesnih nošnji, skica i studija za povijesne i vjerske kompozicije, te preciznih crteža narodnih nošnji u Dalmaciji, Boki i Crnoj Gori. Crteži su korektni, rutinski, odaju ruku akademski izučenog crtača. Posebnu vrijednost imaju oni nastali pedesetih godina u Preku, nasuprot Zadru, gdje je Salghetti imao ljetnikovac. To su razne vedute na otoku Ugljanu, crteži kaštela Sv. Mihovila iznad Preka, portreti seljaka i sl. Ima i prikaza zadarskih umjetničkih spomenika.

U tom fundusu postoji nekoliko crteža koji pomažu rekonstruirati izgled jedne Salghettijeve izgubljene (ili možda tek zagubljene) slike guslara među seljacima i ponešto doznati o procesu kako je nastajala. Za nju se može reći da je najstarija slika folklornog sadržaja u hrvatskom slikarstvu uopće i zaslužuje da joj ovom prilikom posvetimo malo više pažnje. O njoj je prvi put pisano u *Zori dalmatinskoj* 1844. god. Anonimni pisac »Y...«, koji je euforično pisao o *našincu* koji se tada *vernuo* u rodni kraj i hvalio njegovo slikarstvo, posvetio je dosta pohvalnih riječi toj kompoziciji koja se našla na izložbi u Trstu. Poradi specifičnog arhajskog stila zaslužuju da ih se citira: *Također i Terst vesel i radostan čudio se cicha jednoga ljepo urešena rukotvora njegovu u komu izvede sliku starca gataoca (bardo morlacco) gdje uz gusle pjeva. U njemu se nalaze naravni i do dlake izveršeni običaji vlaški, i toliko različna prignutja, koliko su različni slušaoći bili, onoga poštovana starca; koi u ti čas ako i prostim pjenjem začinjaše, nu sercem goruchiem za slavom koje i ime nosi.*³ Ivan Kukuljević Sakcinski zabilježio je da je sliku otkupio trgovac (*veletržac*) Kreyger i preprodao u Beču.⁴ Nije poznata njezina daljnja sudbina.

U spomenutom albumu, gdje se nalazi nekoliko obojenih crteža narodnih nošnji, nalazi se i blijedi crtež olovkom, koji je upravo studija za tu sliku! (*slika 1*) Kompozicija je uravnotežena s brojnim likovima, očito dugo studirana. U središtu je lik guslara koji sjedi umotan u dugi plašt s vješto nacrtanim naborima, tako da liku daju izgled više nekog klasičnog filozofa ili biblijskog proroka nego seoskoga guslara u Dalmatinskoj zagori.

Širokom gestom prati svoje riječi, a gusle drži u krilu. Do njega stoji mladić duge svijetle kose s diplomom (dvojnica) u ruci. On nema izgled seoskog momka, više podsjeća na nekog efeba s renesansnih slikarskih kompozicija. Desno ispred skromne seoske kuće nacrtano je nekoliko monumentalno koncipiranih likova u narodnim nošnjama. Ističe se konjanik s jataganom o pojasu, s puškom na ramenu i s turbanom oko glave. Na vrat konja naslonio se mlađi brkati seljak kome se ističu toke na haljetku i jatagan o pojasu. Ispred konjanika su dvije zagrljene djevojke, a pred njima leži

Sažetak

Zadarski slikar F. Salghetti-Drioli (1811–1877) naslikao je godine 1840. kompoziciju guslara među seljacima koja je tada bila otkupljena na slikarevoj izložbi u Trstu i nije poznata njezina daljnja sudbina, pa se smatra nestalom. Autor je u slikarevoj ostavštini koja se čuva u Kabinetu grafike HAZU u Zagrebu pronašao studiju za tu sliku malog formata nacrtanu olovkom i dvije skice prvotne zamisli. Upozorio je i na tri lika crtana olovkom koji su također studije za tu sliku, a poznati su otprije. Autor pokušava ilustrirati kako je slikar postupno »gradio« tu sliku, za koju smatra da je najstarija kompozicija folklornog sadržaja u hrvatskom slikarstvu uopće.

2. F. Salghetti-Drioli, Konjanik, Kabinet grafike HAZU, Zagreb

2. F. Salghetti-Drioli, *Horseman*, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

3. F. Salghetti-Drioli, Čovjek koji se naslanja na konja, Kabinet grafike HAZU, Zagreb

3. F. Salghetti-Drioli, *Man leaning on a horse*, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

4. F. Salghetti-Drioli, Čobanica, Kabinet grafike HAZU, Zagreb

4. F. Salghetti-Drioli, *Shepherdess*, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

čovjek s turbanom naslonjen na smotani plašt. Ispred njega u prvom planu kleči žena i doji golo, dobro uhranjeno dijete, koje podsjeća na slične likove na baroknim slikama. Posve desno stoji starija žena s torbom preko ramena, a iza nje visok fratar u dugoj i širokoj mantiji s kukuljicom na glavi.⁵ U prvom planu ispred guslara leži djevojčica, nacrtana s leđa, i naslanja se na psa ovčara, koji šćučuren drijema. Iza guslara, na lijevom dijelu kompozicije nalazi se česma, uz koju je nahrupilo stado ovaca da pije iz potočića koji se iz nje izliva. Pred njima je mlada čobanica nježnog lijepog lica i »bidermajerske« siluete, koja lijevom rukom drži kozlića u torbi, valjda tek okozlenoga, a desnom se naslanja na pastirski štap u obrnutom položaju. Do njezinih nogu je koza koja upire pogled u kozlića. Iza čobanice, na rubu slike, izviruje krava. U pozadini je nacrtano stablo, pejzaž i znatno načet stog sijena. Idilični ugođaj upotpunjuju dva goluba na krovu u desnom gornjem kutu slike. Kako je već rečeno, crtež odaje dugo studiranu kompoziciju. Na njemu ima i neznatnih nepravilnosti u veličini likova smještenih u prostoru.⁶

U tri lika prepoznajemo crteže, koji su odavna bili publicirani kao vlasništvo jednog slikareva potomka.⁷ To su: opisani konjanik (*slika 2*), čovjek koji se naslanja na konja (*slika 3*) i čobanica (*slika 4*). Oni su prikazani potpunije nego na ovoj kompoziciji. Preciznije su nacrtani detalji narodne nošnje i studiozno su osjenčani. Lik što mu tu konj pokriva noge nacrtan je čitav, očito prema živome modelu. Dvije zagrljene djevojke u narodnoj nošnji potpuno su u istom položaju kao dvije mlade Egipćanke na Salghettijevoj slici *Dječak Mojsije pred faraonom*.⁸ U spomenutim pak bilježnicama u Kabinetu grafike nalaze se studija konja pognute glave (*slika 5*) reproducirana na ovoj kompoziciji i nekoliko crteža kravljih glava (*slika 6*).

No kudikamo su zanimljivije u tim bilježnicama dvije skice s dijelovima kompozicije o kojoj je riječ (bilježnica br. 5). Crtae su spontano, pa nam dobro ilustriraju nastajanje kompozicije. Na jednoj vidimo guslara kako gudalom dodiruje gusle. Lice mu je izražajno, očituje se sljepoća. Do njega je mladić u istom položaju kao na opisanoj studiji. Za pojasom

5. F. Salghetti-Drioli, Studija konja pognute glave, Kabinet grafike HAZU, Zagreb
 5. F. Salghetti-Drioli, *Study of a horse with head bowed, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb*

6. F. Salghetti-Drioli, Studije kravljih glava, Kabinet grafike HAZU, Zagreb
 6. F. Salghetti-Drioli, *Studies of cow heads, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb*

mu je tikvica, koja tamo nedostaje. Ležeći lik seljaka s turbanom ovdje je u drukčijem, prirodnijem položaju. Do njega sjedi žena i naslanja glavu na ruke, veoma uzbuđena slušajući guslara. Iza nje je fratar s kukuljicom, nacrtan s leđa. Naslućuje se tu i prvotan, tek naznačen crtež tih dvaju likova. Žena je nacrtana u profilu, a fratar, koliko se može nazrijeti, u poluprofilu (slika 7). Na drugoj skici vidimo čobanicu, nacrtanu s leđa, kako se naslanja na kravu i drži u ruci kozlića. Do nje su dvije ovce pognutih glava i koza koja gleda u kozlića. Desno se naslućuje blijedi skicozni crtež opisanog mladića s diplama (slika 8). U usporedbi sa završnim izgledom kompozicije, ovi se crteži znatno razlikuju, izuzev mladića što ga je Salghetti, kako izgleda, već u prvotnoj zamisli koncipirao. Čobanicu u neobičnom položaju zamijenio je drukčijim statičkim likom. Guslara je prikazao u različitom položaju. Eliminirao je ženu koja sjedi i sluša pažljivo, zamijenivši je s više različitih likova.

Iako raspoložemo oskudnim podacima, možemo dočarati proces nastajanja ove kompozicije. Dragocjene su dvije skice

u bilježnicama, koje ilustriraju prvu fazu rada na njoj. Tu primjećujemo slobodno vođenje olovke u kojem je lijepo vidljiv put od zamisli do crteža. Na skici s guslarom vidi se kako su dvije figure desno bile prvotno zamišljene, tek naznačene jedva vidljivim potezima, da bi im slikar posve izmijenio položaj u novom (skicoznom) crtežu. Tu je guslar, kako sam napomenuo, mnogo ekspresivniji nego u završnoj studiji. On svira na guslama, slijep je, a izraz lica je patnički. U završnoj studiji on »deklamira« bezizražajnog lica. Žena koja ga pažljivo sluša ima na licu izraz tuge. Mladić u sredini skice statičan je kao i u završnoj studiji – bio je dakle tako zamišljen na početku. Skica sa čobanicom još je ilustrativnija. Nesputan položaj njezina tijela nagnuta preko leđa krave (doduše nedovoljno uvjerljiv) kudikamo je izražajniji nego statičan, gotovo hijeratski položaj u završnoj studiji. I tu je, kako sam spomenuo, označen lik mladića, što bi ukazivalo da je ova skica nastala prije skice s likom guslara. Mladić je zamišljen da bude pored čobanice, a na skici s guslarom je desno od njega, kako je nacrtano na završnoj studiji. U drugoj

7. F. Salghetti-Drioli, Studija žene u profilu i fratra u poluprofilu, Kabinet grafike HAZU, Zagreb

7. F. Salghetti-Drioli, *Study of a woman in profile and a friar in semi-profile*, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

fazi rada slikar već studiozno crta pojedine likove, znatno izmijenjene u odnosu na prvotne skice, stvara »kliseje« koje zatim komponira u završnu studiju, hladno i promišljeno, metodom svojstvenom akademizmu, kojemu je po naobrazbi i shvaćanju umjetnosti pripadao srcem i unom.

Ta »literatura u slikarstvu« ovdje ima svrhu da ilustrira život »morlaka« promatran kroz prizmu Fortisovih putopisnih tekstova, ali joj se ne može nijekati romantičarski patriotizam, što ga je Salghetti svesrdno gajio. Iako po kulturi Talijan, pripadnik nacionalno dezorijentirane građanske klase u Dalmaciji prve polovine XIX. stoljeća, nije se odricao ljubavi prema rodnom kraju i u seoskom dalmatinskom življu Zagore i otoka vidio je nešto znatno više nego što su njihova slikovita i originalna nošnja i »egzotični« običaji. Zato je slika i pobudila veliki interes rodoljubnog anonimnog pisca u *Zori dalmatinskoj* otkrivajući u izrazima lica slušatelja guslarenih kazivanja različita »prignutja« (pregnuća). Nažalost sama slika nam nije dostupna, ukoliko se uopće sačuvala, pa ne možemo raspravljati o kompoziciji boja, vrsnoći crteža i ekspresivnosti likova. Moramo biti zadovoljni što nam je postala dostupna barem studija u malom formatu i da smo se donekle upoznali s načinom kako ju je slikar »gradio«.

Na kraju moram zahvaliti Upravi kabineta grafike HAZU u Zagrebu što mi je blagonaklono omogućila istraživanje u spomenutoj slikarevoj ostavštini, a što je rezultiralo da se na jesen 1997. god. upriliči u Zadru izložba pod naslovom:

Slikar F. Salghetti-Drioli u rodnom kraju u režiji zadarskog Narodnog muzeja i da se razmotri problem o kome je bilo riječi u ovom prilogu.

Bilješke

1
Slikar Franjo (Francesco) Salghetti-Drioli (Zadar, 11. III. 1811 – 15. VIII. 1877) nije još dovoljno tretiran u našoj povijesti umjetnosti, a njegov opus nije u dovoljnoj mjeri obrađen niti adekvatno vrednovan. Iz literature o njemu navodim: **I. Kukuljević-Sakcinski**, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, 1858–1860, str. 390–394.; **J. Sundečić**, *Harnosti suza nad grobom Frane Salghetti-Driolija*, Zadar, 1877; **A. Petričić**, *Zadarski slikari u XIX. st.* Radovi Instituta JAZU u Zadru IV–V, Zagreb, 1959, str. 223–226; **I. Petricioli**, *Slikar F. Salghetti-Drioli u Narodnom preporodu*, »Zadarska revija« XXXVI/1987, 4–5, str. 167–175; Idem, *Slikar Franjo Salghetti-Drioli u rodnom kraju* (katalog izložbe), Zadar, 1997; **F. Semi – V. Tacconi**, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi*, Vol. II (Dalmazia), Udine, 1992, str. 390–392.

2
Slikar u svojoj oporuci od 29. XII. 1874. kaže: »... *all'accademia Jugoslava di Zagabria... tutti i miei libretti di memorie artistiche e piu i miei studi di anatomia e d'osteologia e quelli di Luigi Andreić mio defunto scolaro*«, a u priznanici, sastavljenoj 11. X. 1877. god., koju je potpisao dr. Franjo Rački kao predsjednik Akademije, navode se četiri knjige i četiri table s anatomijom ljudskog tijela i konja, raznih autora, izdane u Veneciji, Bologni, Parizu i Rimu, a pod rednim brojem

8. F. Salghetti-Drioli, Čobanica naslikana s leđa, Kabinet grafike HAZU, Zagreb
 8. F. Salghetti-Drioli, Shepherdess painted from the back, Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences, Zagreb

9 »Andrich Luigi, allievo di Fran. Salghetti Drioli, anatomie, vol. unico, a mano«; pod brojem 10 »Salghetti Drioli Francesco, Studi di anatomia disegnati dal vero, Roma 1832, vol. unico, a mano«; pod br. 11 Salghetti Drioli Francesco, »Studio pella compilazione del quadro 'La morte del Bano e Vescovo Berislavich', Zara 1871, tav. una«, a pod br. 12 »Detto, Libretti di memorie artistiche, volumi 34«. U Kabinetu grafike HAZU pregledao sam dva albuma i samo 24 bilježnice.

3
 Y..., *Uljudna djelovanja, F. Salghetti, »Zora dalmatinska«*, godina prva, Zadar, 1844, br. 22, str. 174–175.

4
 Kukuljević, o. c., str. 391.

5
 Lik fratra u širokoj mantiji s kukuljicom, srednjovjekovnog izgleda, bio je Salghettiju omiljen. Nalazi se i na drugoj njegovoj kompoziciji folklornog sadržaja *Skidanje crvene kapice* prikazan s leđa (v. Petricioli, *Slikar F. Salghetti-Drioli u narodnom preporodu*, o. c., str. 173).

6
 Vrlo blijedi crtež studije pojačan je ovdje skeniranjem i xerox kopijom, da bi se mogao reproducirati.

7
Archivio storico per la Dalmazia, Roma, Vol. II, sv. 11, str. 4; Vol. III, sv. 13, str. 44; Vol. XIX, sv. 110, str. 96–97; Vol. XX, sv. 118, str. 448; Vol. XXI, sv. 125, str. 162.

8
Muzeji i zbirke Zadra, Zagreb, 1954, str. 162.

Summary

Ivo Petricioli

Tracing a Painting by F. Salghetti-Drioli with a Peasant Scene

In 1840 the Zadar painter F. Salghetti-Drioli (1811–1877) painted a composition of folk fiddle-player among peasants which was then bought at the painter's exhibition in Trieste. Its fate after that is unknown and is therefore considered lost. In the painter's legacy which is kept in the Prints and Drawings Department of the Croatian Academy of Arts and Sciences in Zagreb the author has found a study for that small-sized painting drawn in pencil and two sketches of the original idea. He also points out three previously published studies for the composition in question. The author attempts to illustrate how the painter gradually »built« the painting, which he considers to be the oldest composition of folk content in Croatian painting in general.